

TÜRKİYE-AZERBAYCAN PETROL-DOĞALGAZ BORU HATTI PROJELERİNİN ÜLKE EKONOMİLERİ VE AVRUPA BİRLİĞİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Doç.Dr. Meliha Ener¹
Yük. Lis. Öğr. Orhan Ahmedov²

ÖZET

Azerbaycan ve Türkiye'nin enerji ekonomisindeki işbirliğinin dünya ve bölge enerji stratejilerinin belirlenmesindeki rolü büyüktür. Dünya enerji kaynaklarının kullanımının geleceğe yönelik öngörülerini, petrol ve doğalgaz kaynaklarının tüketim hızının orta vadede hiç bir düşüş sergilemeden yaklaşık 20-25 yıl boyunca devam edeceği şeklindedir. Bu durumda petrol ve doğalgazın, talebi giderek artacaktır. Bu kaynakların sahibi ülkelerin dışında, onların taşınması için ekonomik bakımdan en uygun ülkelerin de bu bağlamda önemi artmaktadır. Türkiye-Azerbaycan işbirliği bu ülkelerden birinin hem bahsi geçen enerji kaynaklarının üreticisi olması, diğer yandan da jeopolitik bakımdan önemli transit ülkesi konumunda bulunması, diğerinin ise Avrupa ve Asya'nın hem coğrafi, hem jeopolitik bakımından önemli ülkesi konumunda olması itibariyle fevkalade önem taşımaktadır.

Çalışmada sözü geçen argümanlara dayanarak, BTC Ham Petrol Boru Hattı ve BTE Doğalgaz Boru Hattı projelerinin yanı sıra, Hazar geçişli projelerin de gerçekleştirilmesinin Türkiye ve Azerbaycan açısından önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan-Türkiye, Petrol ve Doğalgaz, Boru Hatları, AB.

ABSTRACT

This work investigates the role of Turkey-Azerbaijan cooperation in determination of the world and regional energy policy. In this respect the use of the world oil and natural gas resources in the near past and its forecasting for 20-25 years in the future shows the regular increase in the rate of change of the oil and natural gas consumption. Thus, it will be realised the intense transportation of the oil and gas resources from producing countries to the consumers in the Europe and in the world. The role of the transit countries as well the role of the oil and gas producing countries takes therefore great importance in determination of the regional energy policy. Turkey-Azerbaijan energy-economy cooperation realises transportation of Azerbaijan oil and gas resources to the Turkey and to the EU countries and intends to participate for transportation of the Central Asia gas resources through Caspian Sea.

BTC crude oil pipeline, SCP(BTE) natural gas pipeline projects are discussed from the point of view of the realisation of the formation of the EuroAsia energy strategy. TransCaspian projects are also discussed in this paper.

Keywords: Azerbaijan-Turkey, Oil and Natural Gas, Pipelines, EU.

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, melihaener@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, orhan.ahmedov@gmail.com

GİRİŞ

Enerji kaynakları olarak petrol ve doğalgaz günümüz dünya ekonomisinin stratejik hammaddeleridir. Bu iki kaynağın temininde eksiklik olduğu takdirde ülke ekonomilerinin, dolayısıyla da dünya ekonomisinin bundan etkileneneği açıktır. Birincil enerji kaynağı olarak petrol 19'cu yüzyılın sonlarından itibaren dünyada sanayinin gelişimiyle paralel ve onun gelişimini hızlandıran ana faktörlerden biri olmuş, 20. yüzyılda çok daha geniş kullanım alanına kavuşmasıyla bugün insan yaşamının vazgeçilmezi olmuştur. Araştırmalar petrolün orta vadede en önemli enerji kaynağı olarak kalacağını göstermektedir.

Petrolün yanı sıra doğalgazın da kolay taşınması ve ona oranla daha temiz bir enerji kaynağı olması, onun kullanımını giderek daha yaygın hale getirmektedir. Birim kitle başına düşen ısı enerjisi bakımından doğalgazın petrole yakın olması da onun piyasa değerini artırmaktadır.

Dünya enerji kaynaklarının kullanımının geleceğe yönelik öngörülleri, petrol ve doğalgaz kaynaklarının tüketim hızının orta vadede hiç bir düşüş sergilemeden yaklaşık 20-25 sene boyunca devam edeceği şeklindedir. Bu durumda dünya petrol ve doğalgaz talebi, eskisinden daha yoğun bir şekilde artacaktır. Bu kaynakların sahibi ülkelerin dışında, onların taşınması için ekonomik bakımdan uygun ülkelerin de bu bağlamda önemi artmaktadır. Türkiye-Azerbaycan işbirliği, bu ülkelerden birinin hem bahsi geçen enerji kaynaklarının üreticisi olması, diğer yandan da jeopolitik bakımdan önemli transit ülkesi konumunda bulunması, diğerinin ise Avrupa ve Asya'nın hem coğrafi, hem jeopolitik bakımından önemli ülkesi konumunda olması itibariye fevkalade önem taşımaktadır. Bu önem öncelikle, petrol ve doğalgaz kaynaklarının AB ülkelerine ve diğer dünya ülkelerine taşınması ile ilgilidir.

1. AZERBAJYCAN HİDROKARBON KAYNAKLARININ DOĞU-BATI ENERJİ KORİDORUNDAKİ ÖNEMİ

Daha önce de belirtildiği gibi Azerbaycan ve Türkiye'nin Avrasya bölge ekonomisindeki rolü onların coğrafi ve jeopolitik konumlarına bağlı olmalarının dışında ayrıca Azerbaycan'ın zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması ile de ilişkilidir.

1.1. Azerbaycan'ın Petrol ve Doğalgaz kaynakları

1.1.1. Azerbaycan'da Petrol Üretiminin Kısa Tarihi

Azerbaycan'da petrolün varlığının bilinmesi ve kullanımının tarihi oldukça geçmişe dayanmaktadır. 1877 yılında Charles Marvin, Bakü'nün bulunduğu Abşeron yarımadasından petrolün 2500 yıl önce Hindistan, İran, Irak ve diğer ülkelere ihraç edildiği hakkında önemli delillerin var olduğunu yazmıştır. Bu konu Pontius Prisk (5.Yüzyıl), Abu-İstakhri (8.y.y), Mahsudi (10.y.y), Marco Polo (13-14 y.y) ve O'leanus (17.y.y) gibi ünlü tarihçi ve seyyahlar tarafından not edilmiştir (Hacıyev 1977: 8). Marco Polo, "Garibeler Adasında" adlı eserinde Abşeron yarımadasından çıkarılan petrolün aydınlatma ve tedavi maksadıyla kullanıldığından bahsetmiştir. Eski zamanlarda petrol aynı zamanda askeri amaçlar için de kullanılmıştır (Velili 1993: 132).

Dünyada modern usullerle (sanayi yöntemiyle) ilk petrol kuyusu Bakü yakınlarında Bibiheybet bölgesinde 1848 yılında kazılmıştır. Bu olay ABD'nin Pensilvanya eyaletinde petrol kuyusunun kazılmasından 11 yıl önce olmuştur. 1870 yılının başlarında ise petrol kuyularının kazılması tüm Azerbaycan'da yaygınlaşmıştır. Bu yıllarda mühendislik ve teknoloji oldukça gelişmiş ve yasama tarafından belli kanunlarla desteklenmiştir.(Süleymanov 2000: 2,36)

1874-1878 yılları arasında petrol kuyusu sayısı 150'ye çıkan Azerbaycan, 1870'li yılların sonunda dünyanın başta gelen mali merkezlerinden biri olmuştur (Velili: 1993). 1879'da "Nobel Kardeşleri Birliği'nin temeli atılmıştır. "Nobel Kardeşler" şirketi petrol

taşımacılığı alanında köklü değişikliklere neden olacak dünyanın ilk petrol tankını inşa etmiştir. Bakü'ye 1880'li yıllarda Fransız, 1890'lı yıllarda ise İngiliz sermayesi girmiştir.

1873 yılında Azerbaycan'da 12 şirket faaliyet gösterirken, 1874 ve 1899 yılları arasında bir kısmı yabancı sermayeli olmak üzere ülkede 29 tane ortak petrol şirketi kurulmuştur. 1916'da bu sayı 100'den fazlaydı. Şirketlerin hisse senetleri Londra, Paris, Berlin borsalarında popülerdi (Bağırov 1996: 28).

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde yabancı sermayeli şirketler arasında başta Nobel Kardeşleri Birliği olmak üzere, Rotşild Kardeşler ve Shell en önemli topluluklardı. Burada Azerbaycan burjuvazisininin, başta Hacı Zeynelabidin Tağıyev olmak üzere, Musa Nağıyev, Murtaza Muhtarov, Şemsi Esedullayev gibi önemli temsilcileri vardı.

Bakü'deki zengin petrol yataklarının sahibi olan İsveç'li Alfred Bernhard Nobel Azerbaycan'da büyük servetler elde etmiş ve bu servetinin önemli kısmını da "Nobel Ödülleri" olarak dağıtmak üzere Nobel Vakfı'na bağışlamıştır (Ana Britanica 1990: 51).

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında dünyanın petrol üreten en büyük ülkesi olan Azerbaycan'da, dünya petrolünün %50'si üretilmekteydi (Rasulov 1962: 11).

1917 Bolşevik ihtilalinden sonra Sovyetler Birliği kurulmuş (Azerbaycan da bu birliğe dahil olmuştur) ve petrol millileştirilmiştir.

Sovyetler Birliği'ne İkinci Dünya Savaşı'nda Azerbaycan petrolünün çok büyük katkısı olmuştur. Sovyet uçak ve tanklarının yakıtlarında Azerbaycan petrolünden elde edilen yüksek oktanlı benzin kullanılmıştır. O dönemler Sovyetler Birliği'nde üretilen toplam petrolün % 70'den fazlası Azerbaycan'ın payına düşmüştür.

Dünya petrol sanayi tarihinde birçok ilklere imza atan Azerbaycan 1949 yılı kasım ayında dünyada ilk defa olarak, deniz dibinden, sanayide kullanılmak üzere ilk petrol üretimini gerçekleştirmiştir. Açık denizde ilk olan bu petrol üretiminde Hazarın deniz kıyısından 40 km, Bakü'den ise 90 km uzaklıkta Neft Daşları sahasında 942 metre derinlikten petrol fiskiye ile çıkarılmıştır. Daha 19. yüzyılın başlarında (1798-1830 yıllarında) Hazarın Bibi-Heybet (Bakü Koyunda) denilen bölgesinden ilk deniz petrolü elde edilmiştir. Denizin birkaç metre derinliğinde ağaç direklerin üzerinde kuyunun kazılmasıyla geliştirilen üretim, 1925 yılında denizden çıkan petrolün sanayi üretimine geçişinin başlangıcını oluşturmuştur.

1.1.2. Azerbaycan'ın Muasır Petrol Sanayisi

1970-1980 yılları arasında deniz sularınının 80-350 metre derinliklerinde Azeri, Çırac, Kepez, Güneşli isimleri ile tanınan petrol sahaları keşfedilmiştir.

1994 yılı 20 Eylül tarihinde Azeri, Çırac ve Güneşli (AÇG) sahalarındaki petrol kaynaklarının birlikte kullanımını öngören "Asrın Anlaşması" imzalanmıştır. Bu Anlaşma dünyanın 8 ülkesinden 11 uluslararası şirketin katılımıyla gerçekleştirilerek Azerbaycan petrolünün dünya arenasına çıkarılmasına olanak vermiştir. Bu ülkelerden biri TPAO'nun katılımı ile Türkiye olmuştur. Türkiye-Azerbaycan ekonomik işbirliğinin temellerinden biri de bu anlaşma ile atılmıştır. Sözü geçen anlaşmada temsil edilen şirket ve bağlı oldukları ülkeler Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu tablonun sol kısmında AÇG Üretim Paylaşım Anlaşması'nın ilk haliyle, sağdaki kısımda ise bazı şirketlerin paylarını projeye katılan diğer şirketlere devretmesi veya şirket birleşmeleri sonucunda oluşan en son haliyle gösterilmektedir. Projeye ortak olan şirketler ağırlıklı olarak petrol ve doğalgaz alanındaki en büyük şirketlerdir.

AÇG Anlaşmasıyla bu sahalardan üretilen petrolün "erken petrol" olarak adlandırılan başlangıç safhadaki kısmı ağırlıklı olarak Gürcistan üzerinden, Batı Hattı olarak ifade edilen kısmı Bakü-Supsa ve Rusya üzerinden, Kuzey Hattı olarak bilinen kısmı Bakü-Novorosiyysk boru hatlarıyla taşınarak dünya pazarına çıkarılmıştır. Fakat gerek bu hatların kapasitelerinin sonradan AÇG sahalarından yapılacak üretimlerin artmasından dolayı düşük kalması, gerekse de Rusya üzerinden geçen Kuzey hattının

transit ücretinin pahalı olmasından ve bu hatla giden yüksek kaliteli Azerbaycan petrolünün (Azeri Light), daha düşük kaliteli Ural petrolü ile karışmasından dolayı Azerbaycan petrolünün piyasa değerinin düşmesi yeni optimal ham petrol boru hattının yapılmasını zorunlu kılmıştır. Yeni petrol boru hattı yapımın gerekçelerinden biri de, eski projelerde İstanbul ve Çanakkale boğazlarının aşırı yüklenmesinden dolayı tehlike arz etmesi ve bu tehlikenin önemli ölçüde giderilmesinin gerekliliği idi. Tüm bu sebep ve gerekçeler Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nı gerçekleştirilmesine neden oldu. 2007 sonu itibarıyla BTC Boru hattından AÇG sahalarında üretilen toplam 35 milyon ton ham petrol taşınmıştır.

Tablo 1. Azeri-Çırac-Güneşli Sahalarının Üretim Paylaşım Anlaşmasındaki Tarafların Pay Dağılımı

Şirketler	Pay Dağılımı (%)
SOCAR	20,00
Amoco	17,01
BP	17,13
Delta	1,68
Lukoil	10,00
McDermott	2,45
Penzoil	9,82
Ramco	2,08
Statoil	8,56
TPAO	1,75
Unocal	9,52
Toplam	100,00

Şirketler	Pay Dağılımı (%)
SOCAR	10,00
BP	34,14
Delta Hess	2,72
ExxonMobil	8,00
Devon Enerqu	5,63
Itochu	3,92
INPEX	10,00
Statoil	8,56
TPAO	6,75
Chevron	10,28
Toplam	100,00

Kaynak: BP Azerbaijan – AÇG Product Sharing Agreements (Projenin İlk Hali solda); SOCAR Yıllık Rapor 2006 (Son Hali Sağda)

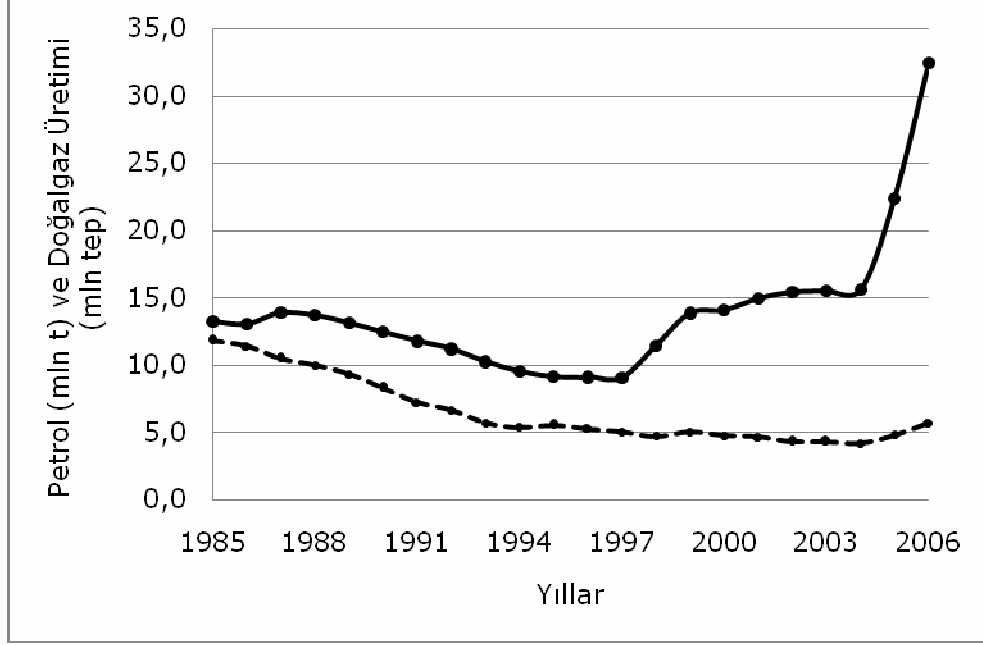
Şekil 1'de Azerbaycan'da 1985-2006 yılları arasında petrol ve doğalgaz üretim verileri sergilenmektedir. Buradan anlaşıldığı gibi 1985 yılından 1997 yılına kadar petrol üretiminde bir düşüş gözükmemektedir, Fakat 1997 yılından başlayarak AÇG sahasının önemli oranda üretime geçmesiyle petrol üretiminde artış olmuştur. 2004 yılından itibaren ise AÇG sahasındaki yeni kuyuların devreye alınmasıyla 2006 yılında yaklaşık 33 milyon ton üretim kapasitesine ulaşılmıştır.

Doğalgaz üretiminde ise 1985 yılından 2004 yılına kadar sürekli azalma kaydedilmektedir. Bu dönemlerde Azerbaycan doğal gaz ihtiyacının bir kısmını dışarıdan gaz ithal etmekle karşılamıştır. Şahdeniz sahasında doğalgaz üretimine başlanmasıyla Azerbaycan gaz ithal eden ülkeden ihracatçı ülkeye dönüşmüştür.

Şekil 2'de Azerbaycan'da petrol sektörüne yapılan yabancı yatırımların yıllara göre dağılımı gösterilmiştir. Bu yatırımlar başta Azeri-Çırac-Güneşli ve Şahdeniz sahaları olmak üzere Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz sahalarına yapılmış yatırımları

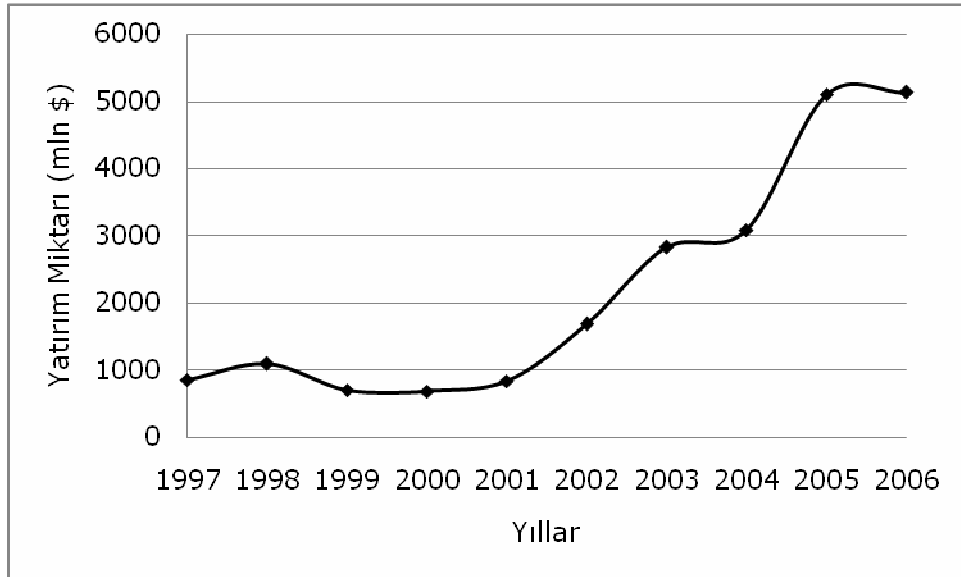
sergilemektedir. Petrol sektörüne yıllık olarak yabancı yatırım miktarı 2005 yılında 685 milyon \$ seviyesinden 2006 yılında 5.128 milyon \$ miktarına ulaşmıştır.

Şekil 1. Azerbaycan'da 1985-2006 Yılları Arasında Petrol ve Doğalgaz Üretimi

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy ,Haziran 2007(Workbook)

Şekil 2. Azerbaycan'da Petrol Sektörüne Yapılan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi(SOCAR) 2006 yılı Faaliyet Raporu

2. PETROL VE DOĞAL GAZ PROJELERİNİN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

TPAO'nun 2006 yılı yurtdışı yatırımlarının incelenmesi, şirketin yurtdışında yaptığı yatırımların % 88'ini Azerbaycan projelerine aktarmış olduğunu göstermektedir. Toplam olarak TPAO'nun yurtdışında yaptığı 2,851 milyar dolarlık kümülatif yatırımın 2,507 milyar dolarlık bölümü Azerbaycan'da gerçekleşmiştir (TPAO-Yurtdışı yatırımlar-<http://www.tpao.gov.tr/v1.4/index.php?option=comsection&task=view&id=4&itemid=19>

Azerbaycan'ın Şahdeniz sahasındaki doğal gaz kaynaklarının Türkiye ve AB ülkelerine taşınmasını öngören Üretim Paylaşım Anlaşması'yla Azerbaycan gazının Türkiye ve Avrupa pazarına aktarılmasının yolu açılmıştır. Anlaşma sahasının yüzölçümü 859,8 km² olmakla birlikte, bu projenin maliyeti 4-5 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Tablo 2'den de görüldüğü üzere bu anlaşmanın ortaklarından biri olan TPAO'nun % 9'luk payı vardır.

1996 yılının Haziran ayında yapılan ve birçok büyük şirketin dâhil olduğu bu anlaşmada pay dağılımı Tablo 2'deki gibi belirlenmiştir

Tablo 2. Şahdeniz Üretim Paylaşım Anlaşmasındaki Tarafların Pay Dağılımı

Şirketler	Pay %
BP	25,5
Statoil	25,5
SOCAR	10,0
LukAgip	10,0
NICO	10,0
Total	10,0
TPAO	9,0
TOPLAM	100

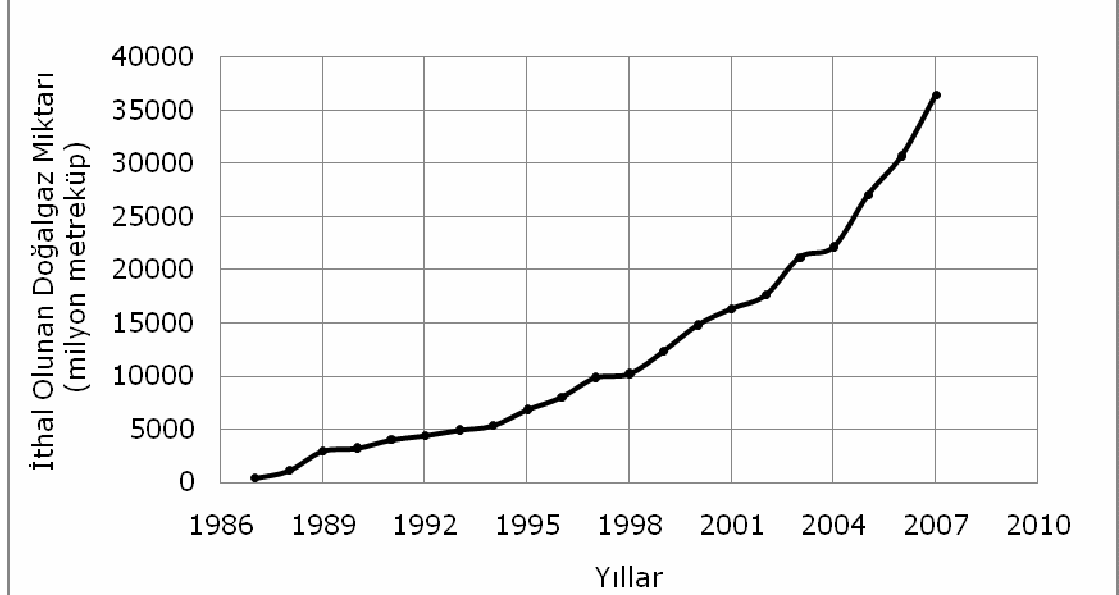
Kaynak: SOCAR Yıllık Faaliyet Raporu 2006

Şekil 3'de 1987-2006 yılları arasında Türkiye'nin doğalgaz ithalat verileri sergilenmektedir. Bu grafikten görüldüğü gibi 1998-2004 yılları arasında doğalgaz alımında hızlı bir yükseliş olmuş, 2004-2007 yılları arasında ise artım hızı daha da büyümüştür. Genelde ise, Türkiye'nin ithal etmiş olduğu doğal gaz miktarı 1987 yılında 433 milyon m³'ten 2007 yılındaki 36.450 milyon m³ değerine, bir başka deyişle 85 katına yükselmiştir. Bu Türkiye'nin enerji politikasında doğalgazın önem ve ağırlığının durmadan arttığının göstergesidir.

Dünya genelinde de, doğalgazın toplam enerji tüketimindeki payının artması gözlemlenmektedir. Bu sonuç, büyük doğalgaz kaynaklarına sahip ülkelerin, özellikle Rusya'nın, dünya enerji ekonomisinde rolünün giderek yükselmesine sebep olmaktadır. Rusya'nın, Avrasya'nın zengin doğalgaz kaynaklarını kendi tekeline almak isteği, son yıllarda, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi zengin doğalgaz kaynaklarına sahip ülkelerle yoğun temaslar içerisine girmesi bu isteği doğrultusunda ne denli kararlı olduğunu göstermektedir.

Yukarıda sözü geçen konu bölgedeki petrol ve doğalgaz projelerinin, bölge ekonomisi açısından ne denli önemli olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda Azerbaycan doğalgazının 2007 yılından itibaren Şahdeniz sahasından BTE Boru Hattı ile Türkiye'ye aktarılması Rusya'dan bağımsız olarak gerçekleştirilen projelerden bir tanesidir. Bu gelecekte hayata geçirilmesi düşünülen projelere önyak olması açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Şekil 3. 1987-2007 Yılları Arasında Türkiye'nin Doğalgaz İthalatı

Kaynak: BOTAŞ – Doğalgaz Alım Satım Tabloları 2007

2.1 Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC HPBH veya BTC) bir taraftan ekonomik avantaja sahip olup, uluslararası standardın talep ettiği arz güvenliği ilkesini sağlamakta, diğer yandan ise daha önce gerçekleştirilmesi imkansız sanılan bir projenin hayata geçirilmesinin yeni bölgesel projeler için önyak olması açısından ayrıca değer taşımaktadır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan HPBH Projesi, Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulmaktadır. Bu boru hattı projesi başta Azerbaycan petrolü olmak üzere bölgede üretilecek petrolerin Ceyhan'a taşınması ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. 1992 yılından itibaren çeşitli görüşmelerle başlayan uzun ve sancılı dönemlerden sonra, 1998 yılında İstanbul Mutabakat Zaptı'nın imzalanması ile resmi makamlar tarafından ilk somut anlaşma yapılmıştır. Proje görüşmeleri daha sonra çeşitli protokoller ve bildirgelerle devam etmiştir. Nihayet 2000 yılının ekim ayında BTC Hükümet Garantisi imzalanmış, boru hattının inşasına ise 18 Eylül 2002 tarihinde Bakü'deki temel atma töreniyle başlanmıştır. 1 Ağustos 2002 tarihinde BTC Boru hattının inşası ve işletilmesi amacıyla BTC Co şirketi, finansman işlerinden sorumlu olmak üzere ise BTC Invest şirketleri kurulmuştur.

BTC boru hattının uzunluğu 1769 km, (Azerbaycan'da 443 km, Gürcistan'da 249 km, Türkiye'de 1,076 km) günlük taşıma gücü 1.000.000 varil olmakla, yıllık kapasitesi 50 milyon tondur. BTC'nin toplam maliyeti 4 milyar doların üzerinde olmuştur. Boru hattına ilk petrol 25 Mayıs 2005 tarihinde (SOCAR) pompalanmış, Azerbaycan petrolü 28 Mayıs 2006 tarihinde Ceyhan terminaline ulaşmıştır. Bu yılda Ceyhan terminalinden

tankerlere yüklenilmiş petrol İtalya, ABD, İsrail, Fransa, İngiltere'ye ihraç olunmuştur.(SOCAR www.socar.az)

Bu kritik proje, petrolün uluslararası piyasaya ihracı için kullanılacak emniyetli bir taşıma sisteminin tesis edilmesini sağlamıştır. Söz konusu proje ile hem ekonomik açıdan uygun hem de çevresel açıdan sürdürülebilir bir taşıma sistemi kurulmuştur.

Çeşitli ulusal ve uluslararası platformlarda da pek çok defa vurgulandığı üzere, hattın geçeceği güzergah Doğu ile Batı arasında bir enerji köprüsü oluşturacak ve her şeyden önemlisi bu proje, bölge ülkelerinden dünya pazarlarına ham petrol ve doğal gaz nakledecek diğer boru hattı projelerine de öncülük edecektir.

2007 yılının aralık ayı içinde 2,726 milyon ton, bu yılın tamamındaysa 28,289 milyon ton Azerbaycan petrolü Ceyhan Limanı'ndan dünya pazarlarına çıkarılmıştır. Hattın işletmeye alındığı tarihten 2008 yılı 1 Ocak tarihine kadar ise toplam olarak 35,96 milyon ton petrol taşınmıştır (SOCAR www.socar.az 15.01.2008). Şuan için BTC boru hattı ile Hazar Denizi'nin Azerbaycan'a ait bölgesinde yerleşen Azeri, Çırac, sahalarının ve Güneşli sahasının derin kısmında üretilen Azerbaycan hafif ham petrolü taşınmaktadır. Azerbaycan Hafif Petrolü (Azeri Light) az kükürtlü (kükürt miktarı %0,15) yüksek API yoğunluğu (35,2⁰) olan petrol türüdür.(www.socarmo.az)

BTC Projesi'nin gerçekleştiği tarihten itibaren 16 yıl süresince Türkiye'nin geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri karşılığında 140-200 milyon dolar arasında, bir sonraki 25 yıllık dönemde ise 200-300 milyon dolar arasında bir yıllık gelir elde etmesi beklenmektedir. Özellikle 50 milyon ton'luk maksimum yıllık kapasiteye ulaşıldığında BTC'den sağlanması beklenen gelirin, Irak hattından sağlanan gelirin üzerinde olacağı anlaşılmaktadır. Bu rakamlar, BTC'nin Türkiye açısından önemini somutlaştırmaktadır. Türkiye adına TPAO, üretici şirketlerin oluşturduğu AIOC konsorsiyum'unda paya sahiptir. Böylece, geçiş hakkından kaynaklanacak ek gelir imkânının yanında, Türkiye'nin hisse sahibi olduğu yatırımlardan da kazanç sağlama gibi önemli bir avantajı bulunmaktadır. Proje, sadece TPAO'nun sahalarındaki payı açısından değil, hat yapılırken teçhizat, malzeme ve işçilik gibi, Türk özel sektörü için yeni iş ve ek istihdam imkânları yaratarak ekonomiye önemli katkıda bulunmuştur. Proje özellikle vasıfsız eleman istihdamı konusunda yöre halkına toplam olarak 12.074 işgücü imkânı sağlamıştır. (www.btc.com.tr)

BTC projesinde 2007 yılının 15 Haziran-16 Haziran gecesi 7 saat boyunca saatte 6650 metreküp, bir başka deyişle günde 1.000.000 varil petrol taşınarak tam kapasiteye ulaşılmıştır. İlk tanker yüklenmesinin 2006 yılı haziran ayında olduğu düşünüldüğünde, bir yıl sonra, 2007 yılı Haziran ayında tam kapasiteye ulaşılmış olmaktadır.15 Haziran günü 183. tankere 148 milyonuncu varil ham petrol yüklenmiştir.Yüklenen yüz seksen üç milyon varil petrol için, hazineye 30 milyon dolar gelir gelmiştir. Ayrıca BIL ve BOTAŞ 11 milyon dolar liman hizmetleri geliri elde etmiştir (toplam 93 milyon dolar) TPAO'nun geliri ise 2007 Haziran ayı ortası itibariyle (bir varil petrolün fiyatının yaklaşık 60 dolar olduğu varsayımı ile) 577 milyon dolar olmuştur. Böylece Türkiye'nin geliri 670 milyon doları bulmuştur. Bugün için hattın sürekli tam kapasitede çalışması mümkün değildir, çünkü Hazar Denizi'nde petrol üretimi henüz bu hıza yükselmemiştir. Ancak üretim hızı gittikçe artmaktadır ve önümüzdeki yıl hattın yıl boyunca tam kapasite çalışması beklenmektedir. Bu takdirde yıllık gelir 1,6 milyar doları aşacaktır (125 milyon dolar BIL, 70 milyon dolar hazine, 25 milyon dolar liman hizmetleri ve 1,4 milyar dolar TPAO geliri).Boru hattı kapasitesinin bir milyon varilin üzerine çıkarılması, günde, ilk aşamada 1,2 milyon varile, ikinci aşamada (bazı istasyonlara bir ya da iki ilave pompa koyarak) 1,6 milyon varil kapasiteye çıkarılması için teknik çalışmalar sürmektedir. İkinci alternatif bir kaç sene alacak, ancak ilk alternatif kısa zamanda hayata geçirilebilecektir. Hat yıl boyunca günde 1,2 milyon varil kapasiteyle çalışırsa, Türkiye bundan yılda 2 milyar dolar gelir elde edecektir. (150 milyon BIL, 90 milyon hazineye, 30 milyon liman hizmetleri, 1,7 milyar TPAO geliri) (http://www.botasint.com/NewsDetail_tr.aspx?NewsId=47 BOTAŞ

International Limited 6/18/2007). Ama günümüzde petrol fiyatlarının 90 doların üzerinde seyrettiği dikkate alınırsa yukarıda sözü edilen gelirlerin daha yüksek değerlere ulaşacağı kesindir.

Bu Proje, Türkiye'nin bölge ülkeleri içerisindeki mevcut stratejik önemini fazlasıyla ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Türkiye, 21. yüzyıla girerken Hazar bölgesi enerji kaynaklarının dünya pazarlarına naklinde istikrarlı ve güvenilir bir ülke konumunda olması dolayısıyla doğu-batı enerji koridoru üzerinde stratejik bir rol üstlenmiş bulunmaktadır. BTC Projesi ile Türkiye, Güney Kafkasya ve Orta Asya'yı, Türkiye ve Akdeniz'e bağlaması planlanan ve "Doğu-Batı Enerji Koridoru" olarak adlandırılan sağlam bir güvenlik koridoru oluşturmayı ve bu sayede Batı'nın çok önem verdiği bir mesele olan "enerji arz güvenliği" açısından sağlam bir temel atılmasını garantilemiş olmaktadır. BTC ile jeopolitik gücünü sağlamlaştıracak Türkiye, ayrıca, boğazlardaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan geçiş risklerinin en aza indirilmesi açısından da açık ve önemli bir avantaj sağlayacaktır.

BTC açık denizlere erişimi kolaylaştırmıştır, Orta Asya'nın Petrol üreten ülkeleri için bu hat Rusya toprağından geçmekle Karadeniz'e çıkan petrol boru hatlarına alternatif bir güzergâh yaratmıştır. BTC'nin önemi hem bölgenin petrol üreticisi devletleri, hem de Avrupa'nın petrol tüketicisi ülkeleri için her geçen yıl artmaktadır. Şu an Kazakistan petrolünün bir kısmının bu boru hattı vasıtasıyla nakli üzere iki taraf, Azerbaycan ve Kazakistan hükümetleri arasında yürütülen görüşmeler daha da sıklaşmıştır.(SOCAR)

2.2.Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (Güney Kafkasya Projesi)

Avrasya bölgesinin hidrokarbon kaynaklarının dünya piyasasına çıkarılmasında Azerbaycan ve Türkiye işbirliğinin bir başka önemli örneği de Bakü-Tiflis-Erzurum (Uluslar arası (Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı) doğal gaz boru hattıdır.

Bu boru hattının başlıca amacı Şahdeniz sahasında üretilen doğalgazın Türkiye ve dünya piyasasına çıkmasıdır. Uzunluğu toplam 970 km olan bu boru hattı BTC hattına paralel olarak yapılmıştır. Yıllık kapasitesi 30 milyar m³ olan bu hattın inşasına 2004 yılında başlanmış, 2006 yılının sonunda yapımı tamamlanmıştır. İlk Şahdeniz gazı 13 mart 2007 tarihinde bu hatta verilmiştir. Erzurum'a ulaşan gaz, Türkiye'nin dahili boru hattı ağlarıyla ülkenin batısına, oradan da Orta ve Güney Avrupa ülkelerine taşınmak üzeredir. Gelecekte Kazakistan ve Türkmenistan'da BTE (GKP) projesine katılarak kendi doğalgazlarını bu hat vasıtasıyla Avrupa pazarlarına ulaştıracaktır.(<http://socar.az/btc-az.html> SOCAR)

12 mart 2001 tarihinde Azerbaycan ve Türkiye hükümetleri arasında Şahdeniz sahasından 15 yıl süre ile plato periyotta yılda 6,6 milyar m³ olmak üzere, doğalgaz alım-satım anlaşması yapılmıştır. (BOTAŞ, Doğalgaz Alım Anlaşmaları, <http://www.botas.gov.tr/faliyetler/antlasmalar/azerbaycan.asp>.) Türkiye 2007 Aralık ayı itibariyle BTE hattıyla Azerbaycan'dan 1,279 milyar m³ doğal gaz almıştır. 2008 yılında Şahdeniz sahasından 8 milyar m³, 2020 yılındaysa 20-22 milyar m³ doğalgaz üretimi öngörülmektedir. (www.day.az/news Neft i Gaz, 9 Ocak 2008)

Güney Kafkasya Doğalgaz Boru hattının işletilmesi üzere kurulmuş şirketin pay sahipleri: BP (teknik operatör -25,5%), Statoil (ticari operatör -25,5%), Azerbaycan SCP Ltd. (10%), LUKOyl (10%), NİKO (10%), Total (10%), TPAO (9%).dur Bu pay dağılımından görüldüğü gibi, pay sahipleri Şahdeniz Üretim Paylaşım Anlaşması'nın tarafları olan şirketlerdir

2.3.Gerçekleştirilmesi Planlanan Diğer Projeler

2.3.1.Trans-Hazar Boru Hattı Projesi

Avrasya bölgesi enerji kaynaklarının Türkiye'ye ve Avrupa'ya aktarılmasını öngören projelerden bir tanesi de Türkmen doğal gazının elverişli bir güzergâhtan, Hazar geçişi

boru hattı ile Azerbaycan üzerinden ihracıdır. Bu yöndeki çalışmalar 1991 yılı sonu itibarıyla başlatılmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye ve Türkmenistan arasında, projenin gerçekleştirilmesine yönelik Mutabakat Zaptı, Protokol ve Anlaşma olmak üzere çeşitli akitler imzalanmıştır. 1998 yılı ekim ayında yapılan hükümetler arası anlaşma ve 1999 yılı mayıs ayında yapılan ticari anlaşma gereği 30 yıl süre ile plato periyoda yılda 16 milyar m³ olmakla doğalgazın Türkiye'ye taşınması öngörülmüştür (BOTAŞ Alım-Satım Anlaşmaları). Teslimatın 2005 yılı için planlaştırılmasına rağmen bu konuda şimdiye dek herhangi bir sonuca ulaşılmamıştır. Bu hususta, bir yandan Rusya'nın Orta Asya hidrokarbon kaynaklarını kendi tekeline alması isteği ve bu yönde bölge enerji kaynaklarının uluslararası piyasaya yalnızca Rusya vasıtasıyla çıkmasını sağlama girişimleri ve İran'ın bu istikamette Rusya'ya destek sağlaması, diğer yandan ise projenin pahalıya mal olacağıyla ilgili propagandaların yapılması etkili olmuştur. Burada, bir yandan doğal gaz ithal eden ülkelerin (burada Türkiye ve AB) bu ürüne olan gereksiniminin giderek artması diğer yandan dünyada petrol fiyatlarının son dönemlerde yükselişe geçmesi ve doğal olarak petrol fiyatlarına bağlı olan doğal gaz fiyatlarının da yükselmesi bu projenin yüksek maliyetle hayata geçmesi savını çürütmektedir. Türkmenistan eski devlet başkanı döneminde, Hazar geçişli doğal gaz boru hattı projesinin gerçekleştirilmesine ilişkin, 'Hazar Denizi'nin hukuki statüsünün belirlenmediğini ve çözülmesi gereken bazı siyasi sorunlar bulunduğunu, bu yüzden şu an için bu projeyi ele almaya hazır olmadıklarını' belirtilmiştir. Fakat son zamanlar Türkmenistan ve Azerbaycan arasında Hazar'ın enerji kaynaklarının ortaklaşa kullanılmasını mümkün kılacak sinyallerin verilmesi bu projenin gerçeklik payını artırmıştır.

Türkmenistan faktörünün önemi şuradan da gözükmektedir, bu ülkenin 2006 (son 3 ay) - 2009 dönemi için Rusya'nın devlet tekelinde olan doğalgaz devi Gazprom'a toplam 162 milyar m³, bir başka deyişle yılda yaklaşık 50 milyar m³ doğal gaz satım taahhüdüne girmesi, Türkmenistan'ın ürettiği doğal gazın büyük ölçüde Rusya'ya akması anlamına gelmektedir. Yılda yaklaşık 65-70 milyar metreküp doğal gaz üreten Türkmenistan'ın İran'a da doğal gaz ihraç ettiği göz önüne alındığında, Gazprom-Türkmenistan kontratının Rusya için ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır. (ATEŞ Zafer; Doğu-Batı Enerji Koridoru: 2 Tamam 1 Eksik, 23. Sayı)

2.3.2.Nabucco Projesi

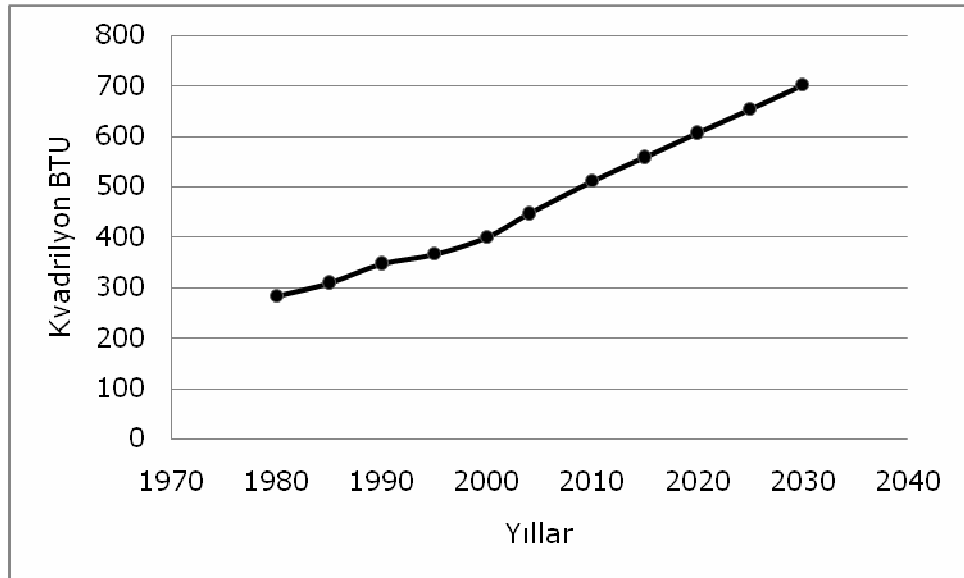
Nabucco projesi (başta Azerbaycan'ın Şahdeniz doğalgazı ve Türkmen doğalgazı olmak üzere), Hazar ve Ortadoğu doğalgaz kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören uzun geçişli doğalgaz boru hattı projesidir. Bu proje dünyanın en büyük doğal gaz rezervine ve üretimine sahip olan (BP Statistical Review of World Energy 2007), aynı zamanda Avrupa'nın da en büyük doğal gaz tedarikçisi olan Rusya'nın projelerine alternatif olarak AB tarafından ileri sürülen ve ABD destekli bir projedir. Uzunluğu 3300 km olarak düşünülen, Türkiye'den başlayıp sırasıyla, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçerek Avusturya'ya kadar uzanacak olan bu projenin hayata geçirilmesi için 2004 yılında Avusturya'nın başkenti Viyana'da "Nabucco Gas Pipeline International GmbH" şirketi kurulmuştur. Şirkette % 20 'şer payla 5 ülkenin şirketleri pay sahibidir. Bunlar, Avusturya'nın OMV, Macaristan'ın MOL, Romanya'nın Transgaz, Bulgaristan'ın Bulgargaz, Türkiye'nin BOTAŞ Şirketleridir (<http://www.nabucco-pipeline.com>). Bu projeye ilk olarak Hazar havzasından Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı (BTE) ile Azerbaycan'ın, daha sonra yapılması düşünülen Trans-Hazar Boru Hattı ile Türkmenistan'ın, onu müteakiben Kazakistan'ın, Ortadoğu'dan İran, Irak ve Suriye'nin, Afrika'dan ise Mısır'ın katılması öngörülmektedir.

3.AZERBAIJAN-TÜRKİYE PETROL-DOĞALGAZ BORU HATTI PROJELERİNİN DÜNYA VE AVRUPA BİRLİĞİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Enerji üretim ve tüketim seviyesi dünya ekonomisini etkileyen önemli faktörlerden bir tanesidir. Teknolojik yeniliklerin gerçekleşmesi ve uygulanması, bir ülkede yaşam standartlarının yüksek olması, ülkenin gelişmiş olması bu etkene önemli ölçüde bağlıdır. Temel enerji kaynakları olan petrol, doğal gaz, kömür doğada sınırlı miktarda olmakla birlikte yeryüzünde eşit şekilde dağılmamıştır. Bu nedenle günümüz dünyasında enerji kaynaklarına sahip olma ülke politikalarında belirleyici, birçok hallerde ise hayati önem taşımaktadır ve bu kaynaklar üretildiği bölgelerden dünyanın diğer bölgelerine taşınmaktadır. Fakat fosil yakıtların kullanımı son 50 yılda salınım gazlarının ve karbon dioksit miktarının çok büyük ölçüde artışına sebep olmuştur. Sonuç itibariyle dünya ortalama sıcaklığının artmasına sebebiyet vermiştir. Neticede dünya ısı dengesinde önemli değişimler başladığı tespit edilmiştir. Bu değişimlerin önlenmesi için Kyoto Protokolü kapsamında ülkelerin fosil yakıt kullanımını dengeli duruma getirmeleri için önerilerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin petrol ve doğalgaz kaynaklarının kullanımını sınırlandırması söz konusu olabilmektedir.

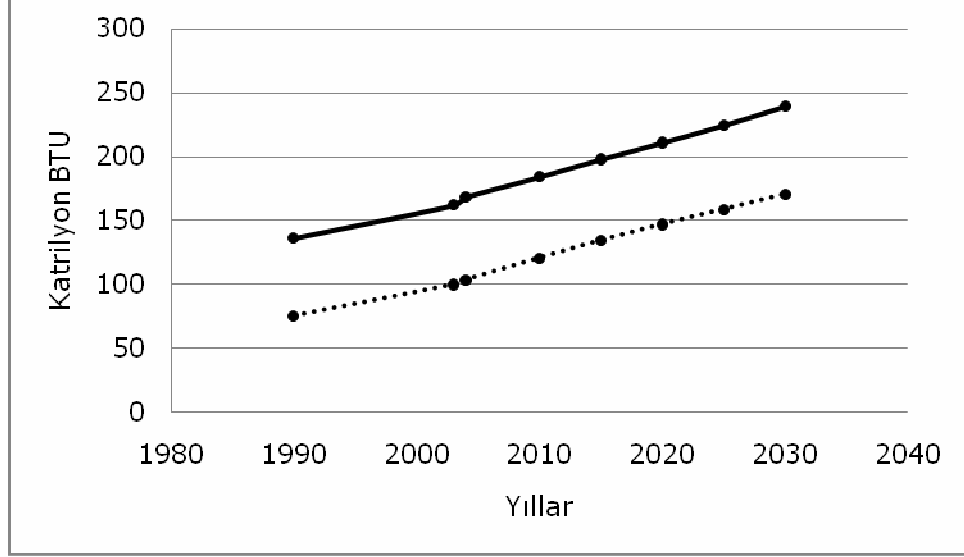
Şekil 4'de 1980 yılından 2004 yılına kadar dünyada gerçekleşmiş olan, 2010 yılından 2030 yılına kadar tahmin edilen enerji tüketimi miktarı gösterilmiştir. Veriler 5 yıl aralıklarla sergilenmiş olup, enerji tüketiminin 2000 yılından 2004 yılına kadar önceki yıllara oranla daha hızlı arttığını ve aynı hızla artışın 2030 yılına kadar sürebileceğini göstermektedir.

Şekil 4. Yıllar İtibariyle Dünya Enerji Tüketimi

Kaynak:1980-2004 verileri: Energy Information Administration (EIA), International Energy Annual 2004 (Mayıs-Temmuz 2006), web sitesi: www.eia.doe.gov/iea. Projeksiyon (2010-2030 öngörülürü): EIA, System for the Analysis of Global Energy Markets (2007).

Şekil 5. Dünya Petrol(düz çizgi) ve Doğalgaz(kırık çizgi) Tüketimi

Kaynak:1980-2004 verileri: Energy Information Administration (EIA), International Energy Annual 2004 (Mayıs-Temmuz 2006), web sitesi: www.eia.doe.gov/iea. Projeksiyon (2010-2030 öngörülürleri): EIA, System for the Analysis of Global Energy Markets (2007).

Aynı eğilimin dünya petrol ve doğalgaz tüketimi için de geçerli olduğunu Şekil 5'den görmek mümkündür. Yukarıda anlatılanlardan belli olmaktadır ki, dünya enerji politikasında yakın gelecekte, petrol ve doğalgaz üretimi ve tüketiminde bir eksilme beklenmemektedir. Petrol tüketiminde yıllık artışın % 1,4, doğalgaz tüketiminde ise % 1,9 oranında olması öngörülmektedir. Dolayısı ile üretilen yakıtların dünya piyasasında satışının gerçekleştirilmesi için çeşitli projelerin geliştirileceği de açıktır.

Bugün Avrupa Birliği'nin enerji politikasında petrol ve doğalgaz çok önemli bir yer tutmaktadır. 1970'lerden itibaren uygulanan politikalara rağmen topluluğun enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü halen petrol karşılamaktadır. Bu oranın gelecekte de önemli ölçüde azalmayacağı ve petrolün birincil enerji kaynağı konumunu sürdüreceği tahmin edilmektedir. Doğal gaz ise ikinci sıradadır. Bu durumu AB açısından daha da önemli kılan, bu iki kaynak için birliğin dışa bağımlı olmasıdır. AB'nin en önemli enerji sağlayıcıları birlik içinden Birleşik Krallık, Danimarka, bir Avrupa ülkesi olan ama AB'ye dahil olmayan Norveç, Birlik dışından ise Orta Doğu ülkeleri, Rusya ve Kuzey Afrika ülkeleridir. 2006 sonu verilerine göre AB'nin toplam petrol iç tüketiminin 727 milyon ton olmasına karşın, AB dışı ithalat 588 milyon ton olup, iç tüketimin % 80'ni oluşturmaktadır.(Eurostat Statistical Books Energy- Monthly statistics — Issue number 1 2/2007). Bunun dışında birincil enerji kaynakları içerisinde petrol % 44'lük payla ilk sıradadır. Doğalgaz tüketimi ise % 24,5'lik bir oranla ikinci sırada durmaktadır. Avrupa uzmanlarının görüşüne göre 2030 yılında AB'nin birincil enerji tüketiminde doğalgaz %30'luk bir paya sahip olacak.

AB toplam doğal gaz tüketiminin yaklaşık % 38'ni kendi içinde üretmekte, %62'lik bölümünü ise başta Rusya, Norveç ve Cezayir olmak üzere dış dünyadan karşılamaktadır (Eurogas Annual Report 2006-2007).

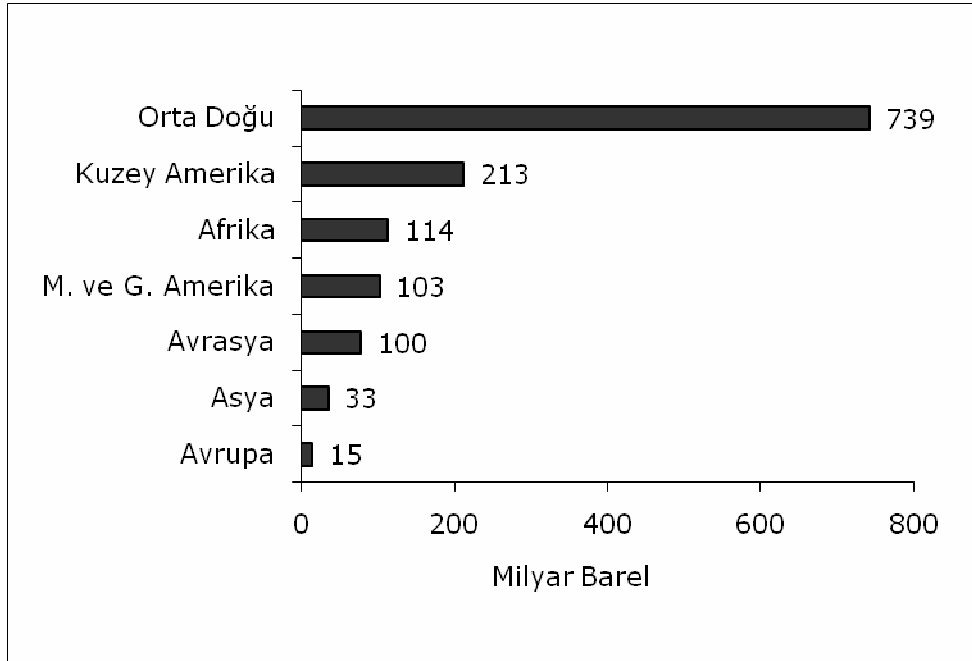
Avrupa Birliği'nin doğal gaz ve petrol politikaları 1980'lerden itibaren genel olarak birliğin enerji politikalarının temelini oluşturan üç unsur açısından değerlendirilmektedir. Bunlar, iç pazarın yeniden yapılandırılması, arz güvenliği ve çevredir (Altunışık, 2004: 143).

Altını çizmek gerekir ki, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık ekonomik büyüme ile ilgili önemli sorunlar yaratmaktadır. 1980'lerde düşme eğilimine giren petrol fiyatlarının 1990'ların sonundan itibaren artmaya başlaması, söz konusu istikrarsızlığın yeni bir göstergesi olarak algılanmıştır. Üstelik AB'nin içinde bulunduğu en büyük genişleme dalgasının bütün bu eğilimleri daha da güçlendireceği düşünülmektedir.(Auer, J., "Enlargment Poses Big challenges to European Energy Policy", Deuche Bank Research, No. 7, 17 Nisan 2002)

Türkiye ve Azerbaycan'ın bulunduğu coğrafyada Avrasya bölgesinin de etkisi büyük önem taşımaktadır. Avrasya bölgesinin enerji politikasının belirlenmesinde geçmiş Sovyetler Birliği'nin en büyük ülkesi olan Rusya önemli rol oynamaktadır.

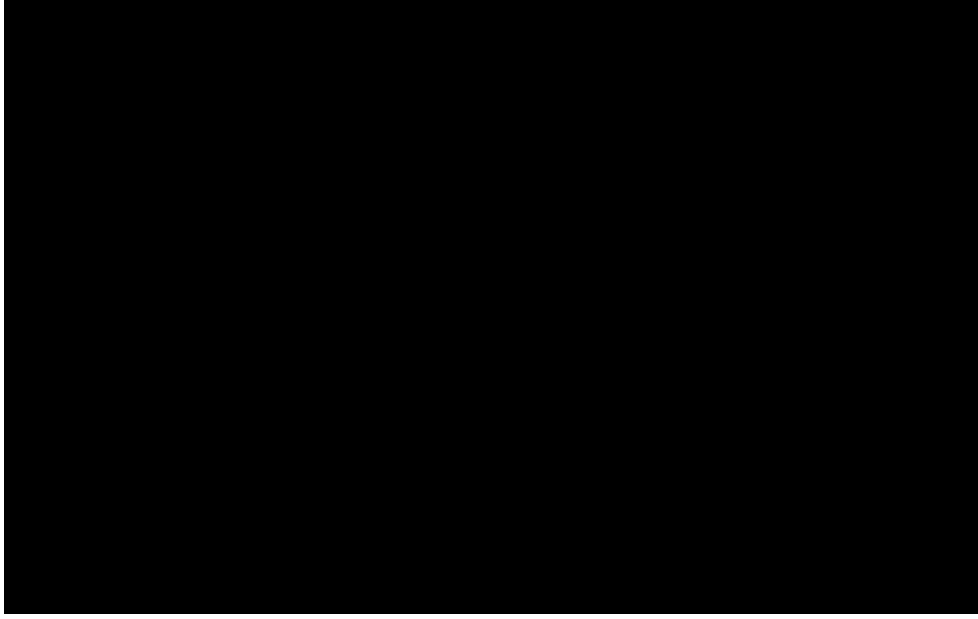
Rusya'nın bölgede enerji konusundaki mevkiini güçlendirmek için giriştiği birçok projeden birisi de Güney Akımı Projesi'dir. Bu proje Rusya'dan başlayıp, Karadeniz'in dibinden geçerek, transit ülkeleri olarak da Bulgaristan ve Yunanistan'ı içine alacak olan orta ve güney Avrupa ülkelerine doğal gaz sevkiyatını hedeflemektedir. Projeye ilişkin olarak Rusya'nın girişimleri sonucu Bulgaristan ve Yunanistan'la anlaşmaya varılmıştır.(Ria Novosti - "Gretsia prisloedinyaetsya kstroitelstvu gazoprovoda "Yujniy Potok"- 25/06/2007). İtalyan petrol ve doğalgaz şirketi ENI de Güney Akımı doğal gaz boru hattı projesinde işletmeciliği Gazprom'la birlikte üstlenmiştir. (http://www.gazprom.ru/news/2008/01/181640_26628.shtml - "Gazprom i ENI sozdali kompaniyu spetsialnovo naznaceniya po realizacii proekta "Yujniy Potok". 18.01.2008)

Şekil 6. Coğrafi Bölgelere göre Dünyadaki İspatlanmış Petrol Rezervleri

Kaynak: "Worldwide Look at Reserves and Pruduction". Oil and Gas Journal, Sayı.104,No47(Aralık 18,2006), s.24-25

Şekil 7. Coğrafi Bölgelere Göre Dünya Doğal Gaz Rezervleri

Kaynak: "Worldwide Look at Reserves and Production". Oil and GasJournal,Cilt 104, No 47 (18 Aralık,2006), s.24-25

Şekil 6 ve 7'de coğrafi bölgelere göre ispatlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerinin dağılımı gösterilmiştir. Ortadoğu coğrafyası alan olarak dünya hidrokarbon üretilen alanın %5'ini oluşturduğu halde petrol rezervinin % 60'ını, gaz rezervininse % 42'ni barındırmaktadır. Bu şekillerden görüldüğü gibi dünyadaki bölgeler arasında en az petrol ve doğalgaz rezervi Avrupa'da bulunmaktadır. Bu oranlar Avrupa için petrolde % 1, doğal gazda ise %3'ü teşkil etmektedir. Ancak Avrupa'nın nüfusu, yaklaşık 450 milyon olup, kişi başına düşen enerji tüketim kapasitesine göre en ilerideki iki bölgeden birisidir. Bu refah seviyesini gelecekte de sürdürebilmesi için en önemli enerji kaynağı olan petrolün önemli bölümünü dışarıdan ithal etmek zorundadır.

Avrupa Birliği'nin doğal gaza olan talebi yıllık olarak %2 oranında artmaktadır. 2015 yılında ise Avrupa ülkelerindeki gaz talebi 2005 yılına göre 1/3 oranında artarak 530 milyar metreküp'ten 700 milyar metreküpe yükselmiş olacaktır. AB'nin kendi iç doğal gaz üretimi düşeceği için 2015 yılında kullanacağı doğal gazın %75'ini ithal edeceği öngörülmektedir. 2005 yılında bu oran %57 olmuştur. (http://www.nord-stream.com/gas_for_europe.html?&L=2 Erişim Tarihi: 12.01.2008)

Sözü geçen enerji talebinin karşılanması için petrol ve doğalgaz tedarikçisi ülkeler arasında Rusya'nın yanı sıra, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinin etkili bir rol üstlenebileceği de ortadadır.

Azerbaycan ve Türkiye bir yandan coğrafi konumları, (Azerbaycan'ın Hazar denizinin batı kıyısında yerleşmesiyle, Türkiye'nin ise üç yandan denizlerle çevrili olması ve önemli boğaz geçitlerine sahip olması) diğer yandan önemli enerji kaynaklarının yerleştiği bölgede yer almalarıyla dünya ve Avrupa enerji politikalarının belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Azerbaycan'ın büyük petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması bu iki ülkenin dünya ve bölgesel enerji stratejisinin oluşmasında önemli rol almasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu yüzyılda teknolojik gelişmelerin bir ürünü olarak, petrol ve doğalgaz taşımacılığının en ekonomik ve yaygın yolu olan petrol ve

doğalgaz boru hatlarının deniz dibinden geçirilebilir olması, hidrokarbon kaynaklarıyla zengin olan Avrasya'nın (şekil 6.7.) enerji kaynaklarının Azerbaycan ve Türkiye aracılığı ile en kısa ve ekonomik yoldan Avrupa ve Dünya pazarlarına çıkarılmasına imkan sağlamaktadır.

Uluslararası enerji ekonomisi petrol ve doğal gaz boru hattı şebekelerinin güvenilir olarak işletilmesine bağlıdır; dünyanın birçok yerinde bu boru hatları enerjini kaynağından pazara götüren atardamarlardır ve enerji akımındaki herhangi bir kesinti enerji zinciri boyunca anında bir tepkimeye neden olabilmektedir. Dünyada son zamanlarda yaşanan gelişmeler, hem petrol hem de doğalgaz için güvenilir transitin ne denli önemli olduğunu yeniden göstermiştir. Bu nedenle transit enerji arzı ve enerji akımını etkileyecek riskleri minimize etmek hayati önem taşımaktadır. (From Wellhead to Market, Oil Pipeline Tariffs and Tariff Methodologies in Selected Energy Charter Member Countries Energy Charter Secretariat, Ocak 2007)

SONUÇ

Yukarıdaki incelemenin sonucu olarak, Azerbaycan ve Orta Asya petrol ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınması için Türkiye-Azerbaycan İşbirliğinin, bu iki ülke açısından çok büyük önem arz ettiği görüşüne varılmaktadır. Bu, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Bahsi geçen projeler, Avrupa ülkelerinin de kendi çıkarları ve ithal kaynaklarının çeşitliliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bu bakımdan Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan petrol ve doğalgaz kaynaklarının Türkiye'ye ve buradan da Avrupa'ya ve dünyanın çeşitli yerlerine gönderilmesini amaçlayan projeler, Rusya'nın gerçekleştirmek istediği projelerle hemen-hemen eşit şansa sahiptir. Çünkü Trans-Hazar projeleriyle, Orta Asya enerji kaynaklarının Azerbaycan üzerinden yüksek taşıma kapasiteli boru hatları vasıtasıyla Türkiye'ye taşınması, hem maliyetinin düşük olması bakımından, hem de kaynak ülkelerinin bağımsız enerji ticaretine girmeleri bakımından önem arz etmektedir. BTC Petrol Boru Hattı'nın ve BTE Doğalgaz Boru Hattı'nın, Trans-Hazar projelerde önemli yer alması söz konusu olduğu için, bu projelerin maliyetinde de önemli ölçüde düşüş sağlanacaktır. Ayrıca BTC ve BTE boru hatlarının sürekli ve güvenilir bir şekilde faaliyet göstermesi Türkiye ve Azerbaycan'ın istikrarlı şekilde ticari faaliyetlerini sürdürmesine hizmet etmekle birlikte, her iki ülkenin ekonomilerine de uzun vadede önemli katkılar verecektir.

KAYNAKÇA

- ARAS, Osman Nuri (2001); **Azerbaycanın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, Der Yayınları, İstanbul
- ALTUNIŞIK Meliha Benli (2004); AB'de Petrol ve Doğalgaz Piyasalarına Yönelik Politikalar ve Türkiye Uygulamaları, **AB'nin Enerji Politikaları ve Türkiye**; Europa Bilgi Köprüleri
- AnaBritannica (1990); Ana Yayıncılık, İstanbul 1990, cilt 16, s. 51
- BAĞIROV, S (1996); "Azerbaijan Oil: Glimses of a Long Story", **Journal of International Affair**, June, s,28
- BTC Proje Direktörlüğü, www.btc.com.tr
- BTC,SOCAR <http://socar.az/btc-az.html> Erişim Tarihi: 24.12.07
- BOTAŞ International Limitedhttp://www.botasint.com/NewsDetail_tr.aspx?NewsId=47
Erişim Tarihi: 12.11.2007
- BP Azerbaijan – AÇG Product Sharing Agreements 1994
- BP Statistical Review of World Energy ,Haziran 2007(Workbook)
- Doğalgaz Alım Anlaşmaları, BOTAŞ
<http://www.botas.gov.tr/faliyetler/antlasmalar/azerbaycan.asp> Erişim tarihi: 15.01.08
- EIA, System for the Analysis of Global Energy Markets (2007). www.eia.doe.gov/oiaf/aeo
- Energy Charter Secretariat (2007); "From Wellhead to Market, Oil Pipeline Tariffs and Tariff Methodologies in Selected Energy Charter Member Countries",
http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Oil_Pipeline_Tariffs_-_2007_-_ENG.pdf Erişim Tarihi: 23.11.07
- Eurogas Annual Report 2006-2007 www.eurogas.org
- Eurostat Statistical Books Energy- Monthly statistics — Issue number 1 2/2007
- "Gazprom i ENI sozdali kompaniyu spesialnovo naznaceniya po realizacii proekta Yujniy Potok". http://www.gazprom.ru/news/2008/01/181640_26628.shtml Erişim Tarihi: 18.01.2008
- "Gaz Dlya Evropi", Nord Stream resmi web sitesi: http://www.nord-stream.com/gas_for_europe.html?&L=2 Erişim Tarihi: 12.01.2008
- HACIYEV, B.A (1977); **Azerbaycan Milli Petrol Sanayisinin Merkezidir**, Maarif Basın Evi, Bakü
- International Energy Outlook 2007 EIA
- Nabucco Projesi Rsmmi web sitesi: <http://www.nabucco-pipeline.com>
- "Neft i Gaz", www.day.az/news/ Erişim tarihi 09.01.2008
- RASULOV, A.B (1962); **Azerbaycan'da Petrol Sektörünün Gelişim Tarihi**, Azemeş Yayınları, Bakı
- SOCAR Yıllık Rapor 2006; www.socar.az/uploads/2006illikhesabat.rar
- SOCAR Alt Birimi: www.socarmo.az

SÜLEYMANOV Alekber (2000); "Perspektivı Osvoyeniya Morskih Neftgazovih Resursov Kaspiya"(Hazar Denizinin Petrol gaz kaynaklarının araştırılması perspektifleri), **Consulting & Business**, ss.2,36

TPAO-Yurtdışı yatırımlar

<http://www.tpao.gov.tr/v1.4/index.php?option=comsection&task=view&id=4&itemid=19>

VELLİLİ, Mehemedhesen (1993); **Azerbaycan**, Azərbaycan Devlet Neşriyatı, Bakı

Zafer Ateş; "Doğu-Batı Enerji Koridoru: 2 Tamam 1 Eksik", Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Uluslar arası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 23. Sayı
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/Yayinlar/DisisleriBakanligiYayinlari/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi23/ZaferATES.htm Erişim Tarihi: 24.12.2007